

Christen Møller

CHRISTEN MØLLER

11. JUNI 1886 — 7. MAJ 1957

»Du mindes hans Aand, du mindes hans Skjemt«
(J. L. Heiberg om Weyse).

I ti år arbejdede Christen Møller med på det akademiske vovestykke i Århus. I ti år virkede hans levende ånd til gavn for kulturel fremgang i Danmarks anden universitetsby. I ti år gav han impulser til sine værkfæller her, til venner, der nødigt tog afsked med ham i 1938 ved hans udnævnelse til direktør for Handelshøjskolen i København.

Da den 42-årige Christen Møller i 1928 blev docent i tysk ved den nyoprettede institution *Universitetsundervisningen i Jylland*, mødte han med kvalifikationer, som satte ham i stand både til at varetage en akademisk lærerstilling (fra 1934 et professorat) og til at virke for den opgave, der var en af mærkesagerne på det århusianske program: oprettelsen af et »erhvervsfakultet«. Møller var en habiliteret filolog, der efter skoleembedseksamen i 1915 (hovedfag: tysk, bifag: fransk og engelsk) havde arbejdet grundigt med et stort sprogligt materiale, på hvilket han opbyggede sin i 1927 forsvarede doktorafhandling: »*Træk af de romanske Sprogs Indflydelse paa Nygermansk*« (med undertitlen »Studier over Lyd, Form og Nydannelse«). Sin første uddannelse fik han af sin fader, der ville gøre ham til landmand. Derefter fulgte to år ved »De Brockske Handelsskoler«, hvor hans tidligt vægnede sproglige iagttagelsesevne blev udviklet af ypperlige lærere. Årene 1910–1915 var delvis optagne af sprogstudier ved det filosofiske fakultet, delvis af arbejde som korrespondent i livsforsikringsselskabet »Hafnia«. Endelig kan det nævnes, at han efter sin embedseksamen erhvervede betydelig pædagogisk erfaring som lærer i tysk og fransk, og at han i 1918 fremtrådte som medforfatter til en meget benyttet lærebog i fransk handelskorrespondance. Da han 20 år senere blev leder af Handelshøjskolen i København, kom han til en institution, hvor han i sine yngre år havde undervist.

Som fundament for Møllers videnskabelige og pædagogiske dygtighed tjente rolig ligevægt og uimponeret selvstændighed i vurdering; disse egenskaber lå i den jyske gårdejersøns natur. Tilknytningen til barndomsegnen (Heldum ved Lemvig) var fast og styrkede Møller hele livet igennem, samtidig med at han bevarede sin sikkerhed i det først tilegnede sprog: hjemegnens dialekt.

Christen Møller stod med ære på katederet, da han i 1926 konkurrerede om det ved Chr. Sarauws død ledigblevne professorat i tysk ved Københavns Universitet. Den friskhed i opfattelse og kvikhed i formulering, som han lagde for dagen

under konkurrencen, viste sig også i hans produktion og i hans lærervirksomhed. Møllers elever forstod, at de blev vejledet af en humanist med omfattende viden om sprog som et kulturelt fænomen, en utrættet iagttagere af mennesker og deres tale. Studenterne så i ham en oprigtig ven, der – også på posten som ledende senior i Aarhus Studenterforening – viste sans for akademisk stil og akademisk lune.

Forskeren Christen Møller var dristig i sin søgen frem ad egne veje, men samtidig sindig ved afgørelsen af, hvor langt han ville gå. Soberhed i stillingtagen mærkes, når han vurderer Otto Jespersens tanke om »fremskridt i sproget« eller den hos visse fonologer stærkt udviklede trang til at skabe systemer. Hans i 1929 offentliggjorte afhandling (*Acta Jutlandica* I, 1) »Lyd og Forestilling i syntetiske og analytiske Sprog« tegner billedet af ham som den »globalt« interesserede sprogmand, hvis fremstilling præges af humor og formes i en personlig stil, der mod slutningen stiger til programmatisk effekt: »Analyse og Syntese er ingenlunde Modsætninger, som Plus og Minus, som Kosmos og Kaos. Jeg aner noget af Kosmos i den syntetiske Futurum og noget af Kaos i de analytiske omskrivninger for denne Tid. Idealet er hverken Analyse eller Syntese, men et Sprog, der paa samme Tid ejer den analytiske Smidighed og den syntetiske Klarhed.«

Dualismen dialekt-rigssprog var for Christen Møller en realitet, der kunne få ham til at modstille jysk og dansk som to sprog. I »*Studier tilegnede Verner Dahlerup* 1934«, s. 218–223 gennemgår han et digt af Thøger Larsen i *Tørring*-dialekten fra nabosognet til *Heldum*, hvis dialekt gang på gang nævnes af Møller og specielt er behandlet i »*In Memoriam Kr. Sandfeld*« (1943), s. 147–157, under titlen »Substantivernes Pluralisformer i Vestjysk. Heldumdialekten omkring 1900«.

Også på det område, hvor Christen Møller ydede sit bedste, nemlig studiet af fremmedord, så han problemet: regionale sprogenheder inden for det nationale sprogområde. Således peger Møller på den farvning, som romanske ord undergår i tyske og danske dialekter til forskel fra rigssprogenes former. Med hensyn til proveniens anfører han under omtalen af italienske ord i germanske sprog de tilfælde, hvor vedkommende ord stammer fra bestemte områder i Italien¹).

Møllers mening om de linier, som udforskning af fremmedord bør følge, fremgår dels af disputatsen, dels af den vægtige afhandling »Zur Methodik der Fremdwortkunde« fra 1933 (*Acta Jutlandica* V, 1). Han fremhæver nødvendigheden af at have et bredt sammenligningsgrundlag og at skaffe det sproglige materiale en så alsidig belysning som muligt. Den solideste metode bliver da for ham den at gå til de tidsafsnit, der ligger den moderne sprogforsker nærmest. En forudsætning for sikre resultater er det dog, at man nøje kender ordformernes historie og som opmindelse til et eller andet ord rigtigt kan erkende den udtaleform, der må være overtaget fra det fremmede sprog²).

¹) Sml. Poul Høybye i »*In Memoriam Kr. Sandfeld*«, s. 95. I øvrigt kan der henvises til Louis L. Hammerichs karakteristik af Møllers studier over fremmedord i »*Festskrift til Christen Møller*« (1956), s. 105–117.

²) Møller anfører bl. a. tilfælde, i hvilke de hollandske former af visse franske ord nøje svarer til former i *ældre* fransk (disputatsen § 58 A, s. 63).

Fonetik og fonologi interesserede Møller stærkt. Rundt om i hans arbejder mærker vi hans optagethed af lyd dannelse og lydopfattelse, både i samtiden og i det historiske forløb. I en kyndig afhandling »Jacob Madsen als Phonetiker« (fremkommet 1931 i *Acta Jutlandica* III) placerede Møller den jyskfødte fonetiker Jacob Madsen = Jacobus Matthiæ inden for fonetikens historie, og sammen med kollegerne Peter Skautrup og Franz Blatt udgav han vor landsmands i 1586 trykte værk »De literis libri duo« (den latinske tekst + biografi i *Acta Jutlandica* IIB (1930), dansk oversættelse + specialundersøgelser i *Acta Jutlandica* III). Takket være dette videnskabelige »hold-arbejde« er det nu over for alle interesserede fastslået, hvad en dansk sprogmand i det 16de århundrede formåede som beskriver af lyd³).

Christen Møller, der sagligt på adskillige punkter stod i opposition til Otto Jespersen, har på linie med denne store sprogforsker rejst flere indvendinger mod den fonologiske skole, der har Prag som navnemærke. Møller offentliggjorde i 1936 (*Acta Jutlandica* VIII, 2) sin afhandling »Thesen und Theorien der Prager Schule«, hvor han bedømmer fonologerne i forhold til deres forgængere og til deres modstandere. Møller er enig med den pragske skole i, at intet sprogligt fænomen må betragtes isoleret; men han tager afstand fra »fetich-tilbedelse« af systemer og tendenser. Møller stiller sig midt imellem de mekanisk samlende positivister og »system-positivisterne«⁴).

»Universitas militans« havde en trofast stridsmand i Christen Møller, der ikke sparede sig på de fronter, hvor han kunne være med i fremstødene for universitetsundervisningens sag. »Feltherren«, overlæge Victor Albeck, knyttede Møller til sin stab, og sammen udsendte de to mænd i 1929 et skrift »Arbejdet for oprettelsen af et Universitet i Aarhus«. I en smuk nekrolog over Albeck (i *Acta Jutlandica* V, 1933) har Møller karakteriseret universitetsbestyrelsens daværende formand og hans vældige indsats i kampen for at skabe et nyt dansk universitet.

Blandt de akademiske opgaver, som Christen Møller var med til at løse, kan nævnes oprettelsen af det økonomiske fakultet, hvilket blev den endelige udformning af planen om et »erhvervsfakultet«. Møller var medlem af det nedsatte udvalg og foretog en udenlandsrejse for at studere tilsvarende »skoler« andetsteds.

Da Aarhus Universitet i september 1938 fejrede sin 10-års fødselsdag, var Christen Møller til stede som udenbys gæst. Kort forinden havde han modtaget udnævnelse til den betydningsfulde stilling som direktør for Handelshøjskolen i København. Det følte af hans gamle fæller fra »nybyggertiden« som en mærkelig oplevelse, at han ikke mere stod ved deres side som inspirerende medarbejder. Og årene gik med store opgaver for Møller ved hans nye institution. Aarhus Universitet måtte nødvendigvis få en anden placering for ham end tidligere; men når vi mødtes til kammeratligt samvær, var vi tilbage i det spændende første tiår af universitetets historie.

³) Sml. Otto Jespersens omtale af Jacob Madsen i *Linguistica* (1933), s. 28f. og s. 41f.

⁴) Sml. Søren Holms karakteristik af humanisten Christen Møller i relation til »Positivister« og »Spekulanter« (findes med titlen »Jysk og Tysk« i *Festskrift til Christen Møller*, s. 191-203).

Hans uventede død fjernede et ualmindeligt menneske fra dansk kulturliv og efterlod et savn hos os; dog kan mindet om et værdifuldt venskab ikke tages fra dem, der med ham delte kårene i den »fagre nye verden« gennem årene 1928–1938.

Torsten Dahl.

Efterskrift.

Den 13. oktober 1929 ægtede Christen Møller frøken Erna Lund, hvis umådelige betydning for ham blot skal antydes her.

LITTERATURHENVISNINGER

- 1) Selvbiografi i Københavns Universitets Festskrift november 1927, s. 163–164.
- 2) Dansk Biografisk Leksikon bind XVI (1939), s. 379–380 (artikel af H. Bach).
- 3) Kraks Blaa Bog 1956, s. 1108.
- 4) Festskrift til Christen Møller på 70-års dagen 11. juni 1956. Redigeret af L. L. Hammerich, Max Kjær-Hansen, Peter Skautrup. Borgens Forlag, København.